

Lukeminen

- jokaisen oikeus

**Menetelmiä ja materiaaleja lukemisessa tukea
tarvitsevien lasten lukemisen mahdollistamiseksi**

Opas kirjastojen henkilöstölle ja myös opettajille
sekä muille lasten lukemista edistäville

Taitto: Tiitu Lehtineva

Lukeminen on jokaisen perusoikeus

Monet tutkimukset kertovat, että yhä useammalla lapsella ja nuorella on heikko lukutaito. Erot hyvien ja heikkojen lukijoiden välillä kasvavat, myös koulujen väliset erot ovat olleet kasvussa.

Tilanne haastaa sekä kouluja että kirjastoja. Vanhat, hyväksi havaitut lukemisen edistämisen menetelmät eivät ehkä toimikaan kaikkien ryhmien kanssa, samaa kaikille ei ole enää toimiva resepti. Yhdenvertaisuuden toteutuminen saattaa edellyttää positiivista erityiskohtelua – ja tietysti myös resursseja siihen.

Tässä oppaassa esitellään lyhyesti erilaisia välineitä, materiaaleja ja menetelmiä niiden lasten ja nuorten lukutaidon ja -harrastuksen tukemiseen, joilla on haasteita lukemisessa. Kaikista menetelmistä ei vielä ole olemassa tutkimustietoa, mutta ne ovat käytännön työssä hyviksi koettuja.

Toivomme, että opas antaa ajatuksia ja herättää kiinnostusta hankkia lisätietoa ja ottaa käyttöön esiteltyjä tai muita menetelmiä kehittyvän lukutaidon tukemiseksi sekä kirjastoissa että kouluissa ja varhaiskasvatuksessakin.

“Koska lukemaan oppimisella on laaja vaikutus yksilöiden elämään, lukemaan oppiminen ja lukemisesta nauttiminen on jokaisen perusoikeus.”

EURead-verkoston vetoomus tulevalle Euroopan unionin parlamentille.

Oppaan ovat yhdessä toteuttaneet Saavutettavuuskirjasto Celia ja Seinäjoen kaupunginkirjasto, lasten ja nuorten lukutaitoa ja lukemista edistävien kirjastopalvelujen erityistehtävä, eli Seinäjoen Erte.

Oppaan kirjoittajat

Kehityspäällikkö, kirjailija Mervi Heikkilä,
Seinäjoen kaupunginkirjasto/erityistehtävä

Pedagoginen asiantuntija, Veera Kivijärvi,
Saavutettavuuskirjasto Celia

Koordinaattori Lena Sågfors,
Seinäjoen kaupunginkirjasto/erityistehtävä

Sisällys

1. Näin tavoitat lukemisessa tukea tarvitsevia oppilaita	6
2. Minkälainen on saavutettava kirja?	8
3. Selkokieli ja selkokirjat	11
4. Sanataide avaa kirjan maailman	14
5. Vinkejä pienten lasten kielenkehityksen tueksi	18
6. Näkökulmia kirjavinkkaukseen	20
7. Lukupiirit	24
8. Shared Reading eli jaettu lukeminen	26
9. Lukukipinää leireiltä ja kerhoista	29
10. Lähteitä ja lisälukemista	33

1.

Näin tavoitat lukemisessa tukea tarvitsevia oppilaita

Kirjastoissa on valtavasti taitoa ja keinoja innostaa lapsia lukemisen pariin. Joskus voi kuitenkin olla haastavaa löytää sopivia kirjoja ja pedagogisia sisältöjä ryhmille, joissa on runsaasti tuen tarvetta lukemisessa. Lukemisen vaikeuksiin liittyy usein myös alhaista lukumotivaatiota. Lisäksi itse kirjasto instituutiona voi tuntua vaikeasti lähestyttävältä, koska siellä ei ole vierailtu vapaa-ajalla.

Lukemisen vaikeudet, lukahaluttomuus ja kirjaston vieraus voivat näyttäytyä syrjään vetäytymisenä tai häiritsevänä käyttäytymisenä kirjastovierailuilla. Siksi kirjastolaisten ja opettajien on tärkeää tuntee keinoja, joiden avulla kirjat ja kirjaston palvelut ovat aidosti saavutettavia kaikille. Jokaiselle lapselle olisi tärkeää tarjota mahdollisuus kokea kuuluvuuden tunnetta ja osallisuutta kirjastovierailulla.

Toisinaan koululaisryhmät, joissa on tuen tarvetta, eivät hakeudu kirjastoon eri syistä. Jos vaikuttaa siltä, että lähikoulujen erityisen tuen ryhmät eivät juuri käy kirjastossa, kannattaa kokeilla tuottaa tukea tarvitseville oppilaille räätälöityjä vinkkauksia ja sanataidetuokioita. Resurssien salliessa myös vierailut kouluilla voivat tehdä kirjaston palvelut oppilaille helpommin saavutettavaksi.

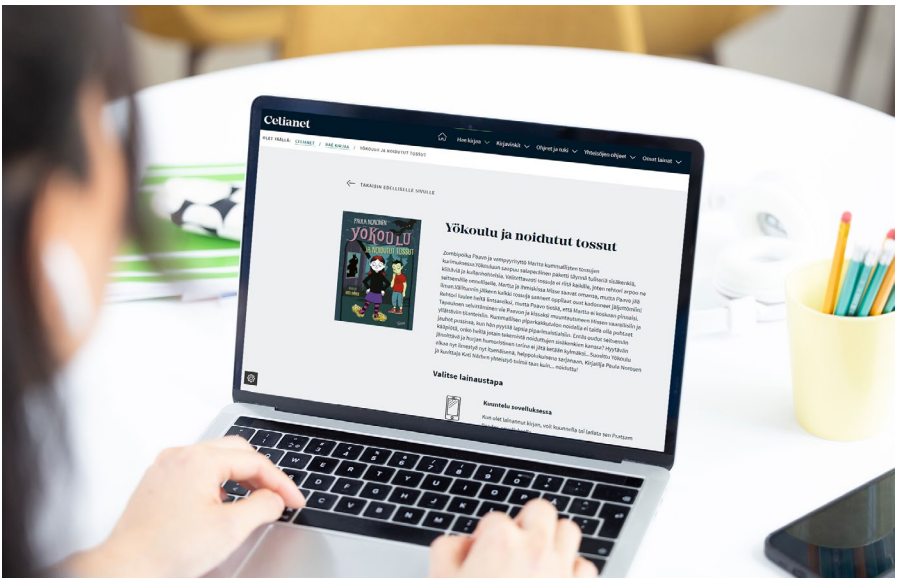
Vinkkilista kirjastolaiselle

- Kysy lähikoulusta, minkälaisia toiveita erityisopettajilla on kirjastovierailujen suhteen. Olisiko mahdollista suunnitella oppilaille parhaiten sopiva kirjastovierailu yhteistyössä erityisopettajan kanssa?
- Kokoa oma vinkkauspaketti tukea tarvitseville koululaisille. Vinkkejä saat esimerkiksi tästä materiaalista! Tutustu myös Kuopion kaupunginkirjaston erityisvinkkarioppaaseen ja sovelle sitä työssäsi.
- Kehitä pedagogista osaamistasi esimerkiksi harjoittelemalla selkeää ohjaustyyliä: anna yksi ohje kerrallaan, vältä ylimääräisiä sanoja ja monitulkintaisuutta.
- Kirjavinkkauksiin valmistautuessa voi tarkistaa, mitkä kirjat löytyvät Celian kokoelmista.
- Kirjaston lukudiplomissa voisi olla linkit Celian kirjoihin. Tästä esimerkkinä Helmet-kirjastojen lukudiplomit.
- Saavutettavuuskirjasto Celian palvelut: sovi yhdessä opettajien kanssa työnjaosta. Kuka tekee tunnukset palvelun käyttöön? Mistä saa tukea tarvittaessa? Mistä saa kirjavinkkejä?

2.

Minkälainen on saavutettava kirja?

Saavutettava kirja tarkoittaa sitä, että sitä pystyy lukemaan vammasta, sairaudesta tai rajoitteesta huolimatta. Erilaiset kirjat ovat saavutettavia eri ihmisille: jotkut tarvitsevat näkövammaa takia äänikirjan, pistekirjan tai ruudunlukuohjelmalla luettavan sähköisen kirjan. Joillekin yleiskieli ei ole riittävän saavutettavaa, vaan tarvitaan selkokieltä sisältöjen ymmärtämisen tueksi. Joku puolestaan saattaa kaivata lukemisen tueksi sähköisen kirjan tarjoamia mahdollisuuksia, kuten tekstin korostusominaisuutta tai mahdollisuutta lukea ja kuunnella samanaikaisesti. Saavutettavaa kirjaa voidaanakin lähestyä kahdesta näkökulmasta: teknisestä ja kognitiivisesta.

Celian kirjat lapsille ja nuorille

DaisyTrio-yhdistelmäkirjat

DaisyTrio-kirjat ovat sähköisiä yhdistelmäkirjoja, joita voi lukea ja kuunnella samaan aikaan. Teksti ruudulla korostuu ääneen luennan tahtiin, joten tekstiä on helppo seurata.

Kuvan, äänen ja tekstin yhdistelmä tukee luetun ymmärtämistä, rivillä pysymistä ja sanojen oikein lukemista. Siksi yhdistelmäkirjat sopivat hyvin teknisen lukutaidon vahvistamiseen.

Äänikirjat

Äänikirjaa voi kuunnella missä vain omalta puhelimelta. Äänikirja sopii hyvin rentoutumiseen ja rauhoittumiseen. Lisäksi äänikirjaa voi kuunnella yhdessä painetun kirjan lukemisen kanssa.

Koskettelukirjat

Koskettelukirjat ovat värikkäitä kuvakirjoja, joissa on erilaisia koskeltavia osia ja materiaaleja. Ne soveltuvat satuhetkiin lasten ja nuorten kanssa, jotka kommunikoivat puhetta korvaavilla ja täydentävillä menetelmillä tai joilla on näkövamman.

Koskettelukirjojen pohjalta voi tehdä mukavia satutuokioita.

Pistekirjat

Celiasta saa kaunokirjallisuutta, tietokirjoja sekä oppimateriaaleja pistekirjoina. Pistelukijoille löytyy kirjallisuutta jokaiseen ikävaiheeseen.

Lisää tietoa saavutettavuudesta ja Celian kirjoista löydät [Celian Kirjat ja aineistot -sivuilta](#).

3.

Selkokieli ja selkokirjat

Selkokieli on monella tavalla helpompaa kieltä kuin yleiskieli. Se on sanastoltaan, rakenteeltaan ja sisällöltään helpotettua. Selkokieli on siten myös saavutettavaa kieltä, se lisää yhdenvertaisuutta ihmisten välillä ja tuo useampien ulottuville sekä lukemisen ilon että tietoa ja osallisuutta yhteiskuntaan.

Myös selkojulkaisujen ulkoasu poikkeaa yleiskielisistä julkaisuista: esimerkiksi fontin, rivityksen ja kuvituksen on oltava selko-ohjeistuksen mukaisia. Selkojulkaisujen kuvitus näyttää usein hieman yksinkertaisemmalta kuin yleiskielisten kirjojen. Kriteerit täyttävän selkokielisen julkaisun tunnistaa Suomen Selkokeskuksen myöntämästä selkotunnuksesta.

Selkotunnus näyttää tältä:

Selkokirjat

Lapsille ja nuorille ilmestyy vuosittain useita selkokirjoja, sekä tietoa että kaunokirjallisuutta. Selkokirjoja kustantavat useat pienehköt kustantamot. Kattavimmin niistä saa tietoa vuosittain ilmestyvästä, verkosta vapaasti saatavasta [Selkokirjaesitteestä](#), jonka kokoaa ja julkaisee Selkokeskus.

Kattavimmin selkokirjoista saa tietoa vuosittain ilmestystä, verkosta vapaasti saatavasta Selkokirjaesitteestä, jonka kokoaa ja julkaisee Selkokeskus.

Selkokirja voi olla joko selkomukautus jostain yleiskielellä ilmestyneestä teoksesta tai suoraan selkokielelle kirjoitettu teos. Usein suoraan selkokirjoiksi kirjoitetut kirjat ovat mukautuksia helpompia, sillä ne on voitu suunnitella alusta lähtien selkokieltä tarvitseville lukijoille sopiviksi. Selkomukautus puolestaan on erittäin hyvä mm. niihin tilanteisiin, joissa koko luokan on luettava sama kirja.

Selkokirjoista ja -mukautuksista voi myös laittaa toiveita suoraan kustantajille, mikäli jokin aihe puuttuu tai jonkin kirjan olisi hyvä ilmestyä myös mukautuksena.

Lasten ja nuorten selkokirjoilla on myös oma kirjallisuuspalkinto, Klara-palkinto, joka myönnetään joka toinen vuosi parhaalle lasten tai nuorten selkokirjalle. Lisätietoa Klara-palkinnosta saat [Seinäjoen erityistehtävän sivuilta](#).

Selkokirjat kirjastossa

Kirjastohenkilöstön kokemusten mukaan selkokirjojen kysyntä on viime vuosina kasvanut. Se onkin luonnollinen seuraus lukutaidon heikkenemisestä, mutta ehkä myös tietoisuus selkokirjojen olemassaolosta ja mahdollisuuksista on lisääntynyt. Monentasoiset lukijat lukevat nykyään selkokirjoja ja monille ne ovat portti yleiskielisten kirjojen maailmaan.

Selkokirjoja tulisikin löytyä kirjastojen kokoelmista niin laaja valikoima kuin mahdollista. Ne on myös syytä sijoittaa mahdollisimman saavutettavaan ja selkeästi opastettuun paikkaan. Monet kirjastot hankkivat selkokirjaniteitä useamman kappaleen sijoitettavaksi sekä yleiskielisten kirjojen että selkokirjojen hyllyyn. Sillä tavalla ne parhaiten löytävät lukijansa.

Celia julkaisee saavutettavina versioina, esimerkiksi äänikirjoina tai yhdistelmäkirjoina, lähes kaikki Suomessa julkaistut selkokirjat. Kirjat löytyvät helposti Celianet-verkkopalvelun etusivun kategorioista tai hakusanalla selkokirja.

Selkokirjat ja selkokieli vinkkauksissa

Selkokirjoja kannattaa ottaa mukaan kaikkiin kirjavinkkauksiin. Mitä enemmän yleisössä on kuulijoita, joille yleiskieli – tai vuorovaikutus ylipäänsä – tuottaa hankaluuksia, sitä enemmän on syytä kiinnittää huomiota myös omaan esiintymiseen ja puhekieleen ja koettaa muuttaa sitä selkokielliseksi. Selkeä artikulaatio, riittävän hidas tempo ja tauot, vaikeiden sanojen välttäminen ja mahdollisesti kuvien käyttäminen vinkkauksen tukena on siis syytä muistaa. Yleensä monikanavaisuus tukee viestin perillemenoaa. Vinkkauksessa se voi tarkoittaa yksinkertaisimmillaan esimerkiksi PowerPoint-esitystä, jossa on kirjan kansikuva ja muutama tärkeä sana kirjasta.

[Selkokeskuksen sivuilta](#) löydät paljon lisää tietoa selkokielestä, selkokielen koulutuksista ja selkokirjallisuudesta.

4.

Sanataide avaa kirjan maailman

Lukemisen vaikeudet voivat estää lasta uppoutumasta kirjan vietäväksi. Siksi kannattaa kokeilla toiminnallisia, elämyksellisiä sanataideharjoitteita lukuelämyksen mahdollistamiseksi!

Sanataide on sanoilla leikittelyä sekä tarinoiden tulkitsemista ja kertomista. Sanataidetta voi tehdä kertomalla, kirjoittamalla, askartelemalla, piirtämällä, vaihtoehtoja valitsemalla tai vaikka videoimalla. Tietoa sanataiteesta sekä valmiita harjoituksia eri ikäisille löydät [Sanataideopetuksen seuran sivuilta.](#)

Sanataide sopii kaikille

Sanataidetta voi tehdä jokainen, se on inklusiivinen taidekasvatuksen muoto.

Sanataide vahvistaa kielellisiä taitoja, kuten sanavarastoa, suullista ilmaisutaitoa ja tulkintataitoja. Yhteisen taideteoksen luomiseen pyrkivät sanataideharjoitteet vahvistavat lasten vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja. Sanataiteen keinoin voi harjoitella myös esimerkiksi tunnetaitoja. Minkälaisia tunteita kirjan henkilöt kokivat? Millä tavalla ne ilmaistiin? Lasten kanssa voidaan harjoitella itse sanoittamaan erilaisia tunteita, kun niitä on ensin opeteltu tunnistamaan kirjan sivuilta.

Saavutettavuuskirjasto Celia on kehittänyt sanataideharjoitteita, jotka sopivat ryhmiin, joissa on tuen tarvetta lukemisessa. Käy tutustumassa harjoitteisiin [Celianetissä](#).

Esimerkkejä sanataidetuokiosta

1. Isot eläimet -satutunti

Tutustutaan maailman isoimpiin eläimiin! Celiasta voi lainata *Isoja villieläimiä* -koskettelukirjan. Voit myös etsiä seuraavat pehmoeläimet satutuokiota varten: leijona, elefantti, hirvi, karhu ja gaselli.

Esitellään eläimet yksi kerrallaan niin, että jokainen lapsi saa koskella eläinhahmoa. Kerrotaan eläinten ominaisuuksista, eli mitä ne syövät, missä ne viihtyvät ja kuinka ne liikkuvat ja äänittelevät.

Jokainen saa valita eläimistä mieluisimman. Lasten kanssa voidaan kuvittaa, muovilla tai askarrella eläinhahmo. Lapset voivat kertoa omalla kommunikointitavallaan pienen tarinan eläimestään.

2. Kun kohtaat avaruusolennon

Luetaan yhdessä Petri Tammisen kirja *Kun kohtaat avaruusolennon – viisi tärkeää ohjetta*. Kirja löytyy Celianetistä DaisyTrio-yhdistelmäkirjana [Kun kohtaat avaruusolennon : viisi tärkeää ohjetta \(celianet.fi\)](#).

Voit lukea sen valkotaululta tai televisionäytöltä. Osan ohjeista voi käydä läpi suullisesti, osan lukea yhdessä. Pysähdytään tarkastelemaan kuvituksia etenkin sellaisten kuvien kohdalla, joissa on paljon yksityiskohtia.

Tehtävä

Kirjataan yhdessä ohjeita siltä varalta, jos itse kohtaa avaruusolennon. Tehtävän voi toteuttaa monella tavalla ryhmän tarpeiden ja tavoitteiden mukaan:

- Jokainen oppilas saa kertoa vuorollaan oman ohjeen, ja ohjaaja kirjaa ylös
- Jokainen oppilas kirjoittaa itse omalle paperille ohjeen
- Oppilaat jaetaan kolmen hengen ryhmiin miettimään yhdessä ohje ja kirjaamaan se ylös

Lopuksi kaikki ohjeet luetaan ääneen.

Vaihtoehtoinen tehtävä: Piirretään omat avaruusolennot ja keksitään niille nimet.

3. Titanic : maailman suurin laiva

Helppolukuinen selkokirja kertoo Titanicista, sen ensimmäisestä matkasta ja onnettomuudesta. Kirja kertoo myös Titanicin erilaisista matkustajista. Kirjan avulla voikin tutustua esimerkiksi laivaan kulkuvälineenä, siirtolaisuuteen sekä erilaisiin ammattiryhmiin. Kirja löytyy Celianetistä [DaisyTrio-yhdistelmäkirjana](#).

Tehtävä

Kuunnellaan kirjasta kappale: *Millainen laiva Titanic oli?*

Keskustellaan, mitä kappaleesta jäi mieleen.

Jutellaan, millaisia ihmisiä Titanicilla matkusti: millaista henkilökuntaa, matkustajia kolmessa eri luokassa, rikkaita, siirtolaisia.

Kuunnellaan yhdessä pätkiä eri matkustajista ja henkilökunnasta Titanic-kirjasta.

Tehtävä

Jokainen piirtää tai kirjoittaa oman Titanicin matkustajan tai henkilökunnan jäsenen ja keksii hänelle nimen.

Tehtävä

Kirjoitetaan postikortti laivalta.

Palautetaan mieleen Titanicin maailma ja edellisellä oppitunnilla luotu matkustaja tai henkilökunnan jäsen. Kirjoitetaan kortti hänen nimissään: Mitä hän on laivalla tehnyt? Kenelle kortti kirjoitetaan? Halutessaan voi myös piirtää kortin kuvan.

5.

Vinkkejä pienten lasten kielenkehityksen tueksi

On tärkeää, että kirjat ja lukeminen tulevat tutuiksi kaikille alle kouluikäisille lapsille, riippumatta siitä, onko lapsella esimerkiksi todettu puheen ja kielenkehityksen vaikeutta. Itsestään selvien vanhemman ja lapsen yhteisten lukuhetkien lisäksi tähän kappaleeseen on koottu muutamia vinkkejä.

Hiljaiset kirjat

Hiljaiset kirjat ovat kuvakirjoja, joissa ei ole lainkaan tekstiä. Ne kutsuvat etsimään kuvista yksityiskohtia ja keksimään omia tarinoita kuvien pohjalta. Tällä tavoin ne kannustavat lapsen omaan toimijuuteen, eikä vanhemman lukutaidollakaan ole merkitystä, kun niitä tutkitaan yhdessä. Kirjojen tarinaa voi kertoa tai keksiä vaikka vuorotellen: yksi kertoja keksii yhden aukeaman ja seuraava toisen.

Hiljaisia kirjoja löydät kirjastojen valikoimista esimerkiksi hakusanoilla “tekstittömät kirjat”.

Loruleikit

Vauvalorutuokiot ovat mainioita ensikosketuksia kirjastoon ja lastenrunouden maailmaan. Anna-Maija Koskimies on kirjoittanut oppaan vauvalorutuokion järjestämiseen. PDF-muotoinen opas on vapaasti ladattavissa [SJK Erten sivuilta](#).

Opas sisältää myös tekijänoikeusvapaita loruja. Niitä voidaan lukea ja leikkiä vanhempienkin lasten kanssa.

Satuhieronta, satujen piirtäminen iholle ja satujumppa

Toiminnan yhdistäminen kirjoihin ja tarinoihin voi auttaa vilkastakin taaperoa keskittymään. Satuhieronta on hyvä esimerkki tästä. Ohjeita satuhierontaan, satujen piirtämiseen iholle ja satujumppaan löydät monista kirjoista:

Nora Lehtinen, Jenni Skyttä-Forsell: *Pilvilaiva - piirretään satuja iholle*
Sanna Tuovinen: *Satuhieronta, läsnäolevan kosketuksen ja sadun taikaa*.

Ilmaiset satuhierontakortit puolestaan löytyvät Avointen oppimateriaalien kirjastosta, [Kirjoosi - rakastu lukemiseen! -hankkeen sivuilta](#).

6.

Näkökulmia kirjavinkkaukseen

Kirjavinkkaus on perinteinen tapa edistää lasten ja nuorten lukemista. Tässä luvussa tuomme esille muutamia näkökulmia, joita kannattaa ottaa huomioon, kun vinkataan lapsille ja nuorille, joilla on haasteita lukemisessa. Myös yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksessa muistutetaan kirjavinkkaukseen liittyen niin erilaisten aineistojen kuin asiakasryhmien tuntemisestakin. Äärimmäisen tärkeää on myös tutustua ryhmään jo ennen vinkkausta, joko haastattelemalla opettajaa tai muuten.

Mikäli vinkkaat pienluokilla opiskeleville oppilaille, joilla on erityisen tuen tarve, suosittelemme tutustumaan myös Kuopion Lukuvimma-hankkeessa tuotettuun, Raija Savinaisen ja Riikkamaria Korhosen kirjoittamaan *Erytisvinkkarioppaaseen*.

Oppaassa muistutetaan:

“Irrallinen kirjavinkkaus tai kirjastovierailu voivat pahimmassa tapauksessa lisätä erityisoppilaan hämmennystä ja nostaa kynnystä kirjoja ja lukemista kohtaan, kun kokonaisuutta on vaikea hahmottaa.”

Käytännönläheinen opas on suunnattu yläkouluyhteistyön tueksi erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kirjavinkkaukseen, kirjastonkäytön opetukseen sekä lukuinnon herättelyyn ja lukijuuden tukemiseen, mutta sen menetelmät ovat sovellettavissa myös alakouluihin.

PDF-muotoisen oppaan voit ladata käyttöösi [Savon AKE:n sivuilta](#).

Kirjavinkkauksissa kannattaa kertoa myös Celian kirjoista sekä siitä, kenelle ne on tarkoitettu ja miten niiden käyttäjäksi pääsee. Esimerkiksi pienluokkien oppilaiden kanssa voi lukea yhdessä DaisyTrio-yhdistelmäkirjoja.

Vinkkauksen jälkeen voi tehdä lukemisesteisille, halukkaille oppilaille tunnukset Celian palveluun tai pyytää opettajaa rekisteröimään. Oppilaat tarvitsevat usein pitkäaikaista tukea kirjastosta ja koulusta, jotta lukemisesta tulee säännöllistä ja aktiivista.

Kirjojen valinta

Kirjan ulkoasu

Kirjojen graafiseen ulkoasuun ja sen selkeyteen kannattaa kiinnittää erityistä huomiota.

Onhan kirjan fontti riittävän iso (12–16 pistekoko) ja fontti itsessään selkeä, ei liian erikoinen tai koristeellinen? Kirjainten täytyy erottua toisistaan. Tekstiä ei sivulla saa olla liian paljon. Aloittelevat lukijat saattavat tarvita myös tavuviivoitusta. Sitä voivat tarvita vielä 3.–4.-luokkalaisetkin lukijat. Kirjainten ja tekstin täytyy myös erottua taustasta – onhan kontrasti riittävä, eikä tekstiä ole kuvien päällä?

Kuvituksen puolestaan tulisi olla selkeää, mutta houkuttelevaa. Hyvä kuvitus tukee tekstin sanomaa ja auttaa sen ymmärtämisessä. Yleisilmeeltään kirjan taitto saisi olla rauhallinen. Se tarkoittaa mm. sitä, että tekstin lukujärjestys on selvä eikä visuaalisia elementtejä ole aukeamalla liikaa (vrt. paljon erilaisia pallukoita ja tekstilaatikoita sokin).

Kirjan aihe

Tutkimusten mukaan kirjan aiheella on merkitystä. Mitä enemmän heikko lukija tietää kirjan aiheesta ennestään, sitä helpompaa hänen on ymmärtää tekstiä ja sitä palkitsevampaa lukeminen on.

Jos mahdollista, ota siis etukäteen selvää lasten mielenkiinnon kohteista joko juttelemalla opettajan kanssa tai teettämällä lapsilla kyselylomake aiheesta. Sopivan kyselylomakkeen voit laatia itse. Sellaisia löytyy myös Juli-Anna Aerilan ja Merja Kauppisen kirjan *Sytytä Lukukipinä* (PS-kustannus, 2019) liitteistä. Näin toimien osaat varata vinkkaukseen kirjoja, joiden aiheista lapset jo lähtökohtaisesti ovat kiinnostuneita.

Lasten toimijuuden tukeminen

Lasten ja nuorten toimijuutta ja osallisuutta on mahdollista tukea myös kirjavinkkauksessa. Yksinkertaisesti se voi tapahtua vaikkapa siten, että lapset saavat äänestää vinkattavan tai esiteltävän kirjan kahden samanaiheisen kirjan joukosta. Myös erilaiset kirjabingot ja kirjankansiäänestys tai Kahoot-peli ovat suosittuja.

Kirjastokaistalle tallennetulla Lukulystit-koulutusluennolla Tampereen kaupunginkirjaston lasten ja nuorten kirjastotyön koordinaattori Marjo Mannila antaa lisää toiminnallisia vinkkejä vinkkaukseen. Tallenteen voit katsoa [Kirjastokaistalta](#).

Kirjallisuudenlajit

Lastenromaanien ja erilaisten helppolukuisten kirjasarjojen lisäksi kannattaa vinkkaukseen ottaa mukaan muitakin kirjallisuudenlajeja, kuten sarjakuvia, tietokirjoja, vitsikirjoja, kuvakirjoja ja tietysti selkokirjoja ja äänikirjoja. Tutkimusten mukaan esimerkiksi sarjakuvia paljon lukevien peruskoululaisten joukko on lukutaidoltaan yli keskiarvon.

Oma esiintyminen

Vinkkauksessa kannattaa kiinnittää huomiota omaan esiintymiseen ja puhekieleen ja koettaa muuttaa sitä hiukan selkokielen suuntaan. Selkeä artikulaatio, riittävän hidas puherytmi ja tauot, vaikeiden sanojen välttäminen ja mahdollisesti kuvien käyttäminen vinkkauksen tukena on siis syytä muistaa. Tärkeää on myös, ettet aliarvioi kuulijoitasi ja annat heille tilaisuuden kysyä tarkentavia kysymyksiä.

Vinkkaustilanne ja -paikka kannattaa rauhoittaa. Pois kiire ja taustahäly. Älä myöskään yritä vinkata liian monta kirjaa yhden vinkkausetken aikana.

Muuta vinkkaamisesta

Jos mahdollista, vinkkaa samalle luokalle useita kertoja tai tee kirjavinkkauksesta kokonaisuus. Se voi mennä esimerkiksi näin: Ensimmäisellä tapaamiskerralla tutustut lapsiin, luet ääneen ja vinkkaat kirjoja. Toisella kerralla teette yhdessä vinkatuista ja luetuista kirjoista sanataidetehtäviä esimerkiksi ryhmissä. Kolmannella tapaamiskerralla ohjelmassa on lisää ääneen lukemista, sanataidetehtäviä ja vinkkaat lisää kirjoja. Kuopion kaupunginkirjaston Lukukirjo-hankkeessa on kehitetty tällaista vinkkaamisen menetelmää erityisluokkien kanssa, ja mukana on ollut myös lukukoira.

7.

Lukupiirit

Yhteisöllinen lukeminen on kirjan lukemista ja kokemista yhdessä muiden kanssa. Jos lapsella on paljon tuen tarvetta lukemisessa, yksin lukeminen voi tuntua vaikealta ja luotaantyyntävältä. Yhteisöllisyys tuo lukemiseen rentoutta ja poistaa lukemisen paineita.

Yhteisöllistä lukemista voi tehdä perinteisesti niin, että opettaja tai kirjastolainen lukee ääneen ja näyttää kirjaa samalla valkotaululta. Celian DaisyTrio-yhdistelmäkirjat sopivat erinomaisesti yhteisölliseen lukemiseen. Opettaja tai kirjastolainen voi kirjautua Celiaan omilla tunnuksillaan ja näyttää kirjaa koko ryhmälle. Kirjan voi keskeyttää sopiviin hetkiin esimerkiksi keskustelua tai kuvien tutkailua varten.

Yksi yhteisöllisen lukemisen perinteinen muoto on lukupiiri. Siinä osallistujat lukevat samaa kirjaa ja keskustelevat siitä.

“Lukupiirityöskentely innostaa ja auttaa erityisesti niitä oppilaita, joille pitkien tekstien lukeminen yksin on vaikeaa.” todetaan Lukuklaani-hankkeen julkaisussa nimeltä *Käsikirja lukupiireihin*.

PDF-muotoinen käsikirja lukupiireihin on ladattavissa [Lukemon sivuilta](#).

Lukupiiri käy monenlaisille lukijoille

Lukupiirin perusidea on hyvin sovellettavissa myös sellaisille ryhmille, joissa on erityistä tukea tarvitsevia jäseniä. Silloin on syytä miettiä tarkkaan, miten ja millaisia kirjoja luettavaksi valitaan. Kirjojen on syytä olla riittävän helppoja ja lukijoita kiinnostavista aiheista. Lukutaidon tasosta riippuen kannattaa miettiä, voiko kirjat myös kuunnella ja miten lyhyitä tai pitkiä pätkiä lukupiirikirjoja luetaan itse. Mikäli kirjoista tehdään tehtäviä, voivatko ne olla esimerkiksi piirrostehtäviä tai pelkkää keskustelua?

Selkokeskus on kehittänyt selkokirjallisuuden lukupiirimallin, joka on suunniteltu erityisesti heikosti lukevia nuoria ja aikuisia varten. Vaikka mallia ei ole tarkoitettu suoraan lapsille, saat oppaasta paljon irti myös siihen tilanteeseen, kun pidät lukupiiriä tai keskustelet kirjoista sellaisten lasten kanssa, joilla on vaikeuksia lukemisessa. Joskus tarvitaan myös selkokielen vuorovaikutuksen periaatteita. Ne tukevat keskustelun etenemistä tilanteissa, joissa on selkokieltä tarvitsevia ihmisiä. Selkokeskuksen oppaan lopussa on lisäksi mainioita tehtäviä, joita voi soveltaa myös lasten lukupiireihin.

Lukuiloa - ohjaajan opas löytyy [Selkokeskuksen sivustolta](#).

Kirjastossa lukupiirityöskentely voi olla esimerkiksi osa kerhotoimintaa. Tai ehkäpä kirjaston henkilöstö voi käydä vetämässä esimerkiksi 2–4 lukupiirikokoon tumisen kokonaisuuden luokassa tai pienluokassa. Kannattaa huomioida, että parhaiten lukupiiri toimii noin 3–5 lapsen ryhmille.

8.

Vastustuksesta uteliaisuuteen Shared Reading eli jaettu lukeminen

Lena Sångfors

Shared Reading on osallistava lähestymistapa lukemisen edistämiseen. Se eroaa merkittävästi perinteisistä lukupiireistä. Saatuani lukuohjaajakoulutuksen testasin menetelmää ryhmälle yhdeksännen luokan poikia. Kukaan ryhmän pojista ei identifioinut itseään lukijaksi, useampi ilmoitti, että eivät koskaan lukisi kirjaa vapaaehtoisesti. Ryhmällä oli kymmenen Shared Reading -kokoontumista. Testiryhmä koostui nuorista, mutta menetelmää voidaan hyvin soveltaa kaikenikäisille.

Shared Reading -menetelmässä ryhmä kokoontuu yhteen lukeakseen ääneen otteita kirjasta, novellin tai runon. Osallistujilta ei vaadita etukäteisvalmistautumista, kaikki tapahtuu siinä hetkessä, kun on kokoonnuttu tekstin äärelle. Ääneen luettu teksti antaa kaikille yhteisen pohjan, vahvan kokemuksen, johon kaikki voivat osallistua omista lähtökohdistaan käsin – joko aktiivisesti osallistumalla keskusteluun tai vain kuuntelemalla. Tavoitteena on luoda turvallinen ja rento ilmapiiri, jossa osallistujat voivat ilmaista niitä ajatuksiaan, tunteitaan ja muistojaan, joita teksti herättää.

Lukuohjaaja on etukäteen valmistautunut miettimällä, missä kohtaa ääneen lukua pitää tauot. Hän valmistelelee myös avoimia kysymyksiä siltä varalta, ettei keskustelu heti ota tulta. Lukutaukojen aikana jaetaan ajatuksia ja keskustellaan yhdessä siitä, mitä tekstin kautta koetaan ja mitä yhtymäkohtia löytyy omaan itseen ja elämään. Yhteinen lukeminen on aikaa hiljentyä, ajatella ja keskustella yhdessä. Ajatuksille annetaan tilaa ja annetaan niiden tulla kuulluiksi. Lukuohjaaja luottaa siihen, mitä yhdessä luetaan, voima on kaunokirjallisuudessa.

15-vuotiaiden poikien ryhmässä eniten osallistumista ja keskustelua herättivät provosoivimmat tai samastuttavimmat tekstit. Esimerkiksi Mikael Niemen novellista *“Duell i sal 17”* ja Kaj Korkea-ahon tekstistä *“Kurts lag och den svärfångade österbottniska manligheten”* pidettiin niiden vahvojen tunnistettavien piirteiden vuoksi. Toisaalta lukuohjaajana huomasi, että Jonas Karlssonin novelli *“Skummisar”*, joka herätti voimakkaita tunteita ja vilkasta keskustelua, oli tehokkain mitä tulee ryhmän pohdintaan ja sitoutumiseen.

Vaikka kukaan ryhmän pojista ei identifioitunut itseään lukijaksi myöskään Shared reading -kokoontumisten jälkeen, antoi kokemus heille positiivisen ja monivivahteisen kuvan siitä, mitä kaunokirjallisuus voi olla. Menetelmä näytti, että on mahdollista luoda merkityksellisiä ja jaettuja lukuelämyksiä, jotka voivat murtaa lukuvastustusta ja sen sijaan herättää uteliaisuutta ja kiinnostusta. Se tekee Shared Reading -menetelmästä arvokkaan työkalun inklusiiviseen ja osallistavaan lukemisen edistämiseen.

Kuvat: Ronnie Nylund

9.

Lukukipinää kerhoista ja leireiltä

Kirjastojen ja koulujen kerho- ja leiritoimintaa on mahdollista suunnata niille lapsille, joilla on lukemisen haasteita. Tässä luvussa kirjoitetaan pääosin Seinäjoen kaupunginkirjaston järjestämästä kerho- ja leiritoiminnasta ja niistä saaduista kokemuksista. Lukukerhon tavoitteet ja idean on kattavasti esittänyt koordinaattori Sara Tuisku:

“Lukukerhossa keskimääräistä heikommin lukevat lapset pääsevät tutustumaan kirjallisuuteen esimerkiksi kirjavinkkauksien, leikkien, harjoitusten, pelien ja ohjaajan ääneen lukemisen avulla. Lukukerhon on tarkoitus olla vapaaehtoinen ja mielekäs harrastus kirjojen ja tekstien parissa. Kerhon tavoitteena on luoda positiivinen asenne lukemista kohtaan ja välttää koulumaista lukemisen harjoittelua tarjoamalla elämyksiä ja innostamalla lukemisen ja kirjoittamisen maailmaan.” (Tuisku 2015, 5–6.)

Kerhotoiminnan tavoitteena Seinäjoella on siis ollut vaikuttaa lasten asenteisiin lukemista kohtaan. Asennemuutoksen todentaminen on vaikeaa, mutta esimerkiksi vanhemmille suunnatut kyselyt ovat antaneet rohkaisevia tuloksia siitä, että kerhotoimintaan osallistuneiden lasten kiinnostus lukemista kohtaan on kasvanut.

Myös tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota asenteen merkitykseen lukemisessa:

“Lukemiseen sitoutuminen ja lukuinto liittyvät vahvasti yksilön tahtoon, tunteisiin ja asenteisiin. Tästä syystä niihin innostamisessa ja niiden ruokkimisessa on keskeistä kiinnittää huomiota yhteisöjen tunneilmapiiriin ja positiiviseen vuorovaikutukseen.”

Sytytä lukukipinä - pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn.

Juli-Anna Aerila & Merja Kauppinen

Lukukerhotoiminnan periaatteita

Leirien ja kerhojen tavoiteltu kohderyhmä tavoitetaan useimmiten koulun, erityisesti erityisopettajien kautta. Seinäjoella on jo pitkään ollut toiminnassa lukitiimi, jossa on jäsenenä sekä kirjaston henkilökuntaa että erityisopettajia. Tämä moniammatillinen tiimi on kehittänyt kirjaston lasten ja nuorten lukemisen edistämisen palvelut yhdenvertaisuuden näkökulmasta aivan uudelle tasolle.

Näkökulmia kerhotoimintaan

a) Vapaa-ajan lukeminen

Tavoitteena on, että lukeminen näyttäytyisi kivana harrastuksena, ei suorittamisena tai pelkästään kouluun liittyvänä toimintana. Tämän vuoksi kirjasto on hyvä toteuttamispaikka koulun jälkeen kerran viikossa pidettävälle kerholle.

b) Vahingossa lukeminen

Kerhossa puuhataan yhdessä asioita, joiden tiimellyksessä osallistujat lukevat kuin vahingossa. Tällaisia voivat olla vaikka erilaiset pelit tai yhteinen ruuanlaitto: Resepti on toden totta luettava ennen kuin kakun voi leipoa!

c) Sanataide

Kerhoissa kannustetaan lapsia myös omaan tuottamiseen. Vaikkapa pöytäteatterissa lasten omat tulkinnat ja huikeat tarinat lomittuvat alkuperäisen tarinan sekaan aivan luontevasti. Lasten oman toimijuuden lisäksi kerhoryhmät ovat palautteen perusteella tukeneet myös yhteisöllisyyttä, ja lapset ovat saaneet kerhoista uusia ystäviä.

SJK Erten tuottamia oppaita lukukerhojen suunnittelun avuksi voit ladata PDF-muotoisina Erten sivustolta:

Piia Isoaho: [Supersankarit ja salapoliisit - vinkkejä teeman mukaisen lukukerhon toteuttamiseen.](#)

Sara Tuisku: [Kerhosta lukukipinä.](#)

Apila-leirit lukusujuvuutta parantamassa

Apila-leiri on erityisopetuksen ja kirjaston yhteistyönä kehitetty kaksi viikkoinen päiväleiri niille toisen luokan päättäneille lapsille, joilla on lukemisen haasteita. Kohdennettu markkinointi potentiaalisten leiriläisten koteihin tapahtuu erityisopettajien ja luokanopettajien kautta.

Leirin päiväohjelma muodostuu kahdesta osiosta: lukusujuvuuden harjoittelusta erityisopettajan johdolla sekä toiminnallisesta kulttuurituokiosta. Välissä on lounas. Kulttuurituokioiden toteuttamisessa kirjastolla on ollut lukuisia eri yhteistyökumppaneita, kuten esimerkiksi kaupungin kulttuuri- ja liikuntapalvelut sekä 4H.

Yksi leiriryhmä muodostuu kymmenestä lapsesta ja kouluavustajasta sekä kirjastonhoitajasta. Yhtä aikaa leirejä pyörii Seinäjoen pääkirjastolla kaksi kappaletta aina kesäkuun alussa. Leirin päättyessä lapset

saavat lukemiseen kannustavia kotitehtäviä, joiden palauttaminen kesän jälkeen tuo pienen palkinnon. Jotta kynnys osallistumiseen olisi mahdollisimman matala, leirit lounaiseen ovat osallistujille täysin ilmaisia.

Apila-leirin vaikuttavuutta on seurattu esimerkiksi lukitestein. Ne ovat osoittaneet, että leiritoiminnalla on ollut joissakin tapauksissa hyvinkin huomattava merkitys lapsen lukusujuvuuden paranemiseen.

PIRJO HUMALAINEN

Lukusujuvuuden harjoitusleiri

Esimerkkinä Seinäjoen Apila-leirit

Seinäjoen kaupunginkirjasto/eritystehtävä

Toiminnan rahoitus

Laadukkaaseen ja tavoitteelliseen kerho- ja leiritoimintaan tarvitaan resursseja. Ryhmäkoot eivät voi olla kovin suuria, ja vetäjiä saataan tarvita useita. Lisäksi hankittavaksi tulee jonkin verran materiaaleja, eikä tilakustannuksiakaan ole syytä unohtaa. Jos resursseja tällaiseen toimintaan ei normaalin käyttötalouden varoista löydy, kannattaa miettiä hankkeistamista, erilaisia ulkopuolisia kerhorahoituksia (esimerkiksi Harrastamisen Suomen malli), sponsoreita tai jo valmiiksi kerhotoimintaa harjoittavia yhteistyökumppaneita. Kunnat voivat myös hakea perintövaroja, jotka ovat perillisten puutteessa menneet valtiolle. Viimeksi mainitulla tavalla on kustannettu esimerkiksi Apila-leirit Seinäjoella.

Käytännön vinkkejä leiritoiminnan järjestämiseen löydät SJK Erten julkaisemasta oppaasta:

Pirjo Humalainen: [Lukusujuvuuden harjoitusleiri - esimerkkinä Seinäjoen Apila-leirit](#)

10.

Lähteitä ja lisälukemista

Keskeisiä toimijoita

Kirjastokaista

<https://www.kirjastokaista.fi/>

Lastenkirjainstituutti

<https://lastenkirjainstituutti.fi/>

Lukukeskus

<https://lukukeskus.fi/>

Saavutettuuskirjasto Celia

<https://www.celia.fi/>

Seinäjoen erityistehtävä

<https://www.sjkerite.fi/>

Selkokeskus

<https://selkokeskus.fi/>

Suomen sanataideopetuksen seura

<https://sanataide.fi/>

Tutkimuksia ja opinnäytetöitä

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Kansainvälisen Pisa-tutkimuksen tulokset vuodelta 2022

<https://okm.fi/pisa-2022>

Tarkka-Kiljander, M. & Tikkanen-Sipola, E.

Satuhieronta tukena erityislapsiperheiden arjessa. Oulun ammatti-korkeakoulu 2017.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/139934/Tarkka-Kiljander%20Tikkanen-Sipola.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ulvinen, E., Psyridou, M., Lerkkanen, M.-K., Poikkeus, A.-M., Siekinen, M., & Torppa, M. (2024). Developmental leisure reading profiles and their association with reading skills across Grades 1–9. *Learning and Individual Differences*, 109, Article 102387.

<https://doi.org/10.1016/j.lindif.2023.102387>

Kokoteksti löytyy täältä:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1041608023001310?via%3Dihub#s0005>

Kirjoja, artikkeleita, hankemateriaaleja

Airaksinen, E. & Sainio, A.

Sukella selkokirjaan, Opikse 2024

Kantanen, S.

Apila-leiri – lukusujuvuuden harjoitusta Seinäjoella Niilo Mäki instituutin Bulletin -julkaisu

https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2020/08/Bulletin_2018_2_Kantanen.pdf

Kirjoosi - rakastu lukemiseen! -hankkeen materiaalit

<https://aoe.fi/#/materiaali/2855>

Kuopion kaupunginkirjasto
Artikkeli Lukukirjo-hankkeesta

<https://aviavustukset.fi/lukeminen-lentoon-kuopion-kaupunginkirjaston-lukukirjo-hankkeessa/>

Lehtinen, N. & Skyttä-Forsell, J
Pilvilaiva - piirretään satuja iholle Otava 2023.

Lukukeskus
EURead-verkoston vetoamus tulevalle Euroopan unionin parlamentille

<https://lukukeskus.fi/news/euroopan-lukutaitoverkoston-vetoamus-tulevalle-euroopan-parlamentille/>

Saavutettavuuskirjasto Celia
Sanataideharjoituksia

<https://www.celianet.fi/kirjavinkit/oppikirjat/oppituntikokonaisuuksia-kirjallisuuskasvatukseen/>

Tuovinen, S
Satuhieronta, läsnäolevan kosketuksen ja sadun taikaa. WSOY 2014.

Kuntaliitto
Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus

<https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2017/1754-yleisten-kirjastojen-saavutettavuussuositus>

Oppaita ja luentotaltiointeja verkossa

Humalainen, P
Lukusujuvuuden harjoitusleiri – esimerkkinä Seinäjoen Apila-leirit, SJK Erte.

https://www.sjkerte.fi/_files/ugd/5eff3f_2e8140b73c71492c92cfe65de7977457.pdf

Isoaho, P.

Supersankarit ja salapoliisit – vinkkejä teeman mukaisen lukukerhon toteuttamiseen, SJK Erte.

https://www.sjkerte.fi/_files/ugd/5eff3f_3099ddee2c1346eab-97b2444e6d1ee38.pdf

Korhonen, R.

Lukukoiran kirjavinkit, luentotalenne Kirjastokaistalla

<https://www.kirjastokaista.fi/riikkamaria-korhonen-lukukoiran-kirja-vinkit-mita-kirjoja-lukukoiraatuokioon/>

Koskimies, A-M

Opas vauvalorutuokioiden järjestämiseen, SJK Erte

https://www.sjkerte.fi/_files/ugd/5eff3f_9f03d5fe252c4e62a-737468d0f9377d6.pdf

Kuopion kaupunginkirjasto

Erytisvinkkariopas

<https://savonake.fi/wp-content/uploads/2024/08/Erytisvinkkariopas.pdf>

Lastenkirjainstituutti

Käsikirja lukupiireihin, Lukuklaani-hanke

https://lukemo.fi/lukemo/wp-content/uploads/2019/08/Lukuklaani_K%C3%A4sikirja_Lukupiireihin.pdf

Mannila, M.

Draamavinkkausta ja emoji tikkuja – Pirkanmaan ja Keski-Suomen esimerkkejä osallistavasta vinkkauksesta, luentotalenne Lukulysteiltä

<https://www.kirjastokaista.fi/marjo-mannila-draamavinkkausta-ja-emoji-tikkuja-pirkanmaan-ja-keski-suomen-esimerkkeja-osallistavasta-vinkkauksesta/>

Selkokeskus

Lukuiloa – ohjaajan opas

https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2023/04/Ohjaajan-opas_Lukuiloa_Final.pdf

Selkokeskus

Selkokirjaesite

<https://selkokeskus.fi/selkokirjallisuus/uudet-selkokirjat/>

Tuisku, S.

Kerhosta lukukipinä, SJK Erte

https://www.sjkerte.fi/_files/ugd/48bc8f_fc4e9a9edf7f488e84b-13c706a1ddb53.pdf

SJK erte[≡]

| Lasten ja nuorten lukemista edistävien
| kirjastopalvelujen valtakunnallinen
| erityistehtävä, Seinäjoki

Saavutettavuuskirjasto

CELIA